



DEBORAH MOGGACHOVÁ

Nyní ve
filmovém
zpracování!

TULIPÁNOVÁ HOREČKA

HISTORICKÝ ROMÁN O UMĚNÍ A KLAMU,
ZTRACENÉ LÁSCE A TULIPÁNOVÉ CIBULCE



MLADA FRONTA

Deborah Moggachová

TULIPÁNOVÁ HOREČKA



TULIPÁNOVÁ HOREČKA

DEBORAH MOGGACHOVÁ

Přeložila Olga Hanzalová

Copyright © Foxglove Entertainment Ltd, 1999

Translation © Olga Hanzalová, 2001, 2017

Cover photo © 2017 The Weinstein Company LLC. All Rights Reserved.

ISBN 978-80-204-4700-5 (pdf)

Tato kniha je pro Csabu

Nahoře tiše a vážně žijí lidé; dole ještě tišeji a vážněji se pohybují jejich stíny. Nedivil bych se, kdyby v zrcadle grachtů se pohybovaly odrazy lidí z minulých staletí, mužů v širokých krejzlíkách a žen v čepcích... Jako by ta města ani nestála na zemi, nýbrž na svém vlastním zrcadlení; jako by se ty solidní ulice nořily z bezedné tůně snů...

KAREL ČAPEK, *OBRAZKY Z HOLANDSKA*, 1933

Ano, znal jsem dobře svět chudoby a ošklivosti, ale maloval jsem slupku, blýskavý povrch, vzhled: dámy v hedvábí a pány v dokonalé černé. Obdivoval jsem, jak urputně bojovali o život o málo delší než ten, jemuž byli předurčení. Chránili se módním oblečením, krejčovskými doplňky, přepychovými volány, důmyslnými manžetami... jakoukoli drobností, která jim umožní trvat o chvíli déle, než je – a nás též – pohltí černé pozadí.

ZBIGNIEW HERBERT, *ZÁTIŠÍ S UZDOU*

Naším úkolem není řešit záhady, ale býti si jich vědomi, sklonit před nimi hlavy a též býti připraveni zrakem vnímat nekonečnou radost a zázraky. Pokud však doopravdy chcete objevy, mohu vám s hrдостí říci, že se mi podařilo spojit jistý obzvláště sytý kobalt s jasnou citronovou žlutí a zachytit odraz jižního světla, které proráží silným sklem na šedou zeď... Kéž bychom mohli pokračovat v našem starobylém běhu života, sdělovat světu slova smíření a býti svědectvím potěšení z obnoveného souladu, věčné touhy po opětované lásce.

DOPIS PŘIPISOVANÝ JANU VERMEEROVI

SOPHIA

Nevěř zdání.

JACOB CATS, *MORALITY*, 1632

V ečeříme, můj manžel a já. Manželovi se v bradce zachytil kousek pórku. Pozoruji, jak se při žvýkání pohybuje nahoru a dolů; jako hmyz, který uvízl v trávě. Pozoruji ten kousek zeleniny netečně, jsem mladá žena a žiji jednoduše. Ještě jsem nezemřela a nebyla znovuzrozená. Ještě jsem nezemřela podruhé – protože v očích světa to bude považováno za druhou smrt. V mém konci je můj začátek, úhoř se stočí do kruhu a spolkně svůj vlastní ocas. Ale na začátku jsem ještě naživu a mladá, zatímco můj manžel je starý. Zvedáme štíhlé sklenice na víno a pijeme. Na mé sklenici jsou vyryta slova: *Lidské naděje jsou křehké jako sklo, proto je život tak krátký*, vyškrábané mravní ponaučení v mizející tekutině.

Cornelis ulamuje kousek pečiva a máčí si jej do polévky. Chvíli žvýká. „Drahá, chci si s tebou o něčem promluvit.“ Otrě si rty ubrouskem. „Netoužíme snad všichni v tomto pomíjivém světě po nesmrtelnosti?“

Ztuhnu, protože vím, co přijde. Upřeně hledím na zemi na ubruse. Při pečení pukla a rozdělila se jako rty. Jsme spolu

už tři roky a já jsem ještě neporodila dítě. Není to proto, že by se manžel nesnažil. V tomto ohledu je ještě plný sil. V noci se mnou obcuje; roztáhne mi nohy a já pod ním ležím jako překocení brouk přišlápnutý botou. Celým svým srdcem touží po synovi – dědicovi, který by poskakoval po těchto mramorových podlahách a stal se budoucností toho rozlehlého domu ozvěn na Herengrachtu.

Zatím jsem jeho očekávání nenaplnila. Jeho objetím se samozřejmě podvoluji, jsem oddaná manželka a vždy mu budu vděčná. Svět je zrádný a on mě vyzvedl, stejně jako jsme vyzvedli my naši zemi z moře, vysušili ji a obklopili hrázemi, aby byla v bezpečí, aby ji znovu nezaplavila voda. Za to ho miluji.

A pak mě překvapí. „Proto jsem najal malíře. Jmenuje se Jan van Loos a je jedním z nejslibnějších umělců v Amsterdamu – maluje zátiší, krajinky, ale hlavně portréty. Přejde na doporučení Hendricka Uylenburgha, který, jak víš, je bystrý obchodník – jedním z jeho chráněnců je Rembrandt van Rijn, který nedávno přijel z Leidenu.“

Manžel mě takhle poučuje s oblibou. Říká mi víc, než chci vědět, jako dnes večer. Jeho slova se na mě nehlučně valí.

Bude se malovat náš portrét! „Je mu třicet šest let, stejně jako našemu hrdinskému novému století.“ Cornelis vyprázdní sklenici a nalije si další. Je opilý představou nás, zvěčněných na plátně. Po pivu usíná, ale víno v něm probouzí vlastence. „My, kdo bydlíme v nejslavnější město, domově největšího národa na zeměkouli.“ Proti němu sedím jenom já, ale on promlouvá k širokému posluchačstvu. Tváře mu nad zažloutlou bradkou jen hoří. „Nepopisuje snad Vondel Amsterdam takto? *Jsou-li vody, přes něž stín jeho plachet nepřechází? Jsou-li trhy, na nichž se jeho zboží nenachází? Jsou národy, jež nevidá ten, kdo v paprscích hoří a je všemocným vládcem všech oceánů a moří?*“

Neočekává odpověď, jsem jen mladá žena žijící obyčejný život za těmito zdmi. Klíče u mého pasu nejsou od ničeho jiného než

od našich truhel s prádlem, odemykání něčeho významnějšího mám teprve před sebou. V duchu jistě přemítám, jaké si na portrétování obléknu šaty. To je zatím velikost mého světa. Jaképak oceány a říše.

Maria přináší talíř se sledi a s posmrkáváním odchází pryč. Od moře se sem valí mlha a ona celý den kašlala. Náladu jí to ale nezkažilo. Jsem si jistá, že má tajného milence; brouká si v kuchyni a kolikrát ji přistihnu, jak stojí před zrcadlem a upravuje si vlasy pod čepcem. Musím to zjistit. Navzájem se svěřujeme, dovoluji-li nám to okolnosti. Opustila jsem své sestry, a ona je teď jediná, koho mám.

Příští týden přijde malíř. Manžel je znalec obrazů, máme jich plný dům. Na zdi za Cornelisem visí plátno *Zuzana a starci*. Starší muži na něm upřeně hledí na nahou dívku, která se koupe. Při denním světle můžu spatřit jejich žádostivé tváře, ale teď, ve světle svíček, ustoupili do stínu. Vše, co vidím, je její baculaté bledé tělo nad hlavou mého manžela, který si nakládá rybu na talíř. Je sběratelem krásných věcí.

Vidím nás jako na obraze. Cornelis. Jeho bílý krajkový límec na černém pozadí, jeho bradka, která se při jídle pohybuje. Sled, jenž leží na mém talíři, jeho lesklá naříznutá kůže se otevírá a odhaluje maso uvnitř; rozevřené rty mé země. Hrozny, oblé a matné ve světle svíček, cínový pohár tlumeně září.

Vidím nás tam, jak sedíme u prostřeného večere, nehybně – jako by se v ten okamžik zastavil čas, předtím než se všechno změní.

Po večeri mi Cornelis čte z Bible. „*Všeliké tělo jest tráva, a všeliká vzácnost jeho jako květ polní. Usychá tráva, květ prší, jakž vítr Hospodinův povane na něj. V pravděť jsou lidé ta tráva...*“

Ale já už visím na stěně a pozoruji nás.

MARIA

Hospodyně musí bdíti důsledným okem nad chováním svého služebnictva, zdali se setkávají a zdraví, zda laškují či koketují a jaká slova a výrazy mezi sebou muži a děvečky užívají, neboť byvše tyto záležitosti zanedbány, plodí prostopášnost, ba bláznovství v domě, což jest velkou poskvrnou na bezúhonnosti hospodářů.

J. DOD A R. CLEAVER,
ZBOŽNÉ VEDENÍ DOMÁCNOSTI, 1612

Služebná Maria, opilá láskou, leští měděnou ohřívací pánev. Tíží ji touha; cítí se těžkopádná, jako by se pohybovala pod vodou. Z pánve se na ni usmívá její obličej, pokřivený zaobleným kovem. Je to statná rudolící venkovanka se zdravou chutí do života. A zdravě přizpůsobivým svědomím. Když si bere Willema do postele umístěné ve výklenku za kuchyňskými kamny, zatahuje závěs, aby k nim nepronikla boží nelibost. Sejde z očí, sejde z mysli. Ona a Willem se koneckonců jednou vezmou.

Sní o tom. Sní o tom, že její pán a paní umřeli – ztroskotali na moři – a že ona a Willem bydlí v tomhle domě se svými šesti

roztomilými dětmi. Když uklízí, připravuje domov na příchod svého muže. Když paní odejde z domu, zavírá spodní poloviny okenic, aby na ni nebylo vidět z ulice. V salonu je šero, jako by se procházela po mořském dně. Oblékne si modrý sametový kabátek své paní, lemovaný kožešinou kolem límce a manžet, prochází se po domě a nedbale pohlíží na svůj obraz v zrcadlech. Je to jen sen; co je na tom zlého?

Teď je Maria v saloně na kolenou. Drhne modrobílé dlaždice podél zdí. Na každé dlaždici je hrající si dítě – jedno s obručí, jiné s míčem. Další, její oblíbené, jede na koničku na hůlce. Místnost lemuje řada jejich pomyslných dětí. Něžně je otírá hadrem.

Skrz zeď slyší hluk z ulice – kroky, hlasy. Vyrostla na venkově, a tak ji ruch Herengrachtu stále překvapuje, jak zblízka dotírá ulice na její tajný svět uvnitř. Prodavač květin vyvolává přízračným čejším hlasem. Muž ze slévárny řinčí kusy cínu a vyzývá k vynášení nádob k opravám, jako by svolával hříšníky. Kdosi, překvapivě blízko, chrchlá a plive.

A pak uslyší jeho hlas. „Ryby, čerstvé ryby!“ haleká Willem; má příšerný hlas. „Plotice – cejni – sledi – tresky!“ Pak u nich zazvoní. Maria zpozorní jako pastýřka, která uslyšela vyzvánění svého miláčka uprostřed stáda.

Vyskočí. Utře si nos do zástěry, uhladí si sukni a otevře mu. Je mlhavé ráno; kanál za chodníkem je sotva vidět. Willem se vynoří z oparu. „Buď zdráva, krásko moje.“ Na obličeji se mu objeví úsměv.

„Co tam máš?“ ptá se Maria. „Ukaž.“

„Co chceš, Marie, kačenko moje?“ Posune si koš na bok.

„Co takhle pěkného, tučného úhoře?“

„Jak ho máš ráda?“

„Však ty víš, jak ho mám ráda,“ chichotá se Maria.

„Co takhle dušeného s meruňkami a sladkokyselou omáčkou?“

„Hmm.“ Maria vzdychne. Slyší, jak o kousek dál vykládají sudy z nákladního člunu. Sudy padají na ulici, *buch-buch*, stejně jako buší její srdce.

„Co takhle sledě?“ ptá se Willem. „Co takhle psu?“

Posune se o schod výš, blíže k ní. *Buch-buch*.

„Pst!“ Maria ustoupí. Kolem chodí lidé. Willem zkormoučeně svěsí hlavu. Je to tuctový chlapík – má dlouhý, zasmušilý, gumovitý obličej, který vyvolává u ostatních veselí. Líbí se jí, když se usmívá. Je to drahoušek, prostáček, ale jí se líbí, že se vedle něho cítí tak světaznale. Ona!

Willem nemůže uvěřit, že ho Maria miluje. „Byl jsem tady včera. Proč jsi mi neotevřela?“

„Ale, zelinář mi ukazoval mrkev,“ pronese laškovně.

„Děláš si ze mě legraci?“

„Byla jsem na trhu.“ Usmívá se na něho. „Miluju přece tebe. Jsem jako slávka zavřená ve své škebli. Jenom ty mě můžeš otevřít.“

Ustupuje dozadu a pouští ho dovnitř. Willem odhodí koš a sevre ji do náruče.

„Fuj! Ty prsty!“ Vede ho chodbou, dolů po schodech do kuchyně až k výlevce. Willem štípne Marii do zadku.

Maria otočí pákou. Voda tryská z kohoutku na Willemovy napražené ruce. Willem stojí poslušně jako dítě se svou matkou. Maria mu utírá prsty a pak k nim čichá. Willem přitiskne své tělo na její; zatlačí jí koleno mezi stehna – Maria téměř omdlívá – a políbí ji.

„Nemůžeš zůstat dlouho,“ šeptá Maria. „Oba jsou doma.“

Táhne ho s sebou do své postele ve výklenku. Padají přes dřevěný okraj a se smíchem se svalí na matraci. Jak je tady teplo; nejteplejší postel v domě. Až bude dům jejich, budou spát tady dole, v jejím doupěti, středu jejího bytí.

Willem jí šeptá do ucha sladká slovíčka. Ona ho lechtá. On kňučí. Ona ho napomíná syknutím. Bere jeho ruku a strká si ji

nahoru mezi nohy; nesmí ztrácet čas. Hihňají se jako děti, oba v dětství spali namačkaní na své sourozence, přitulení, propletení a s roztřesenými koleny.

„Nějaké novinky tam dole?“ šeptá Maria. „Něco zajímavého?“
Zdálky se ozve zabušení na domovní dveře.

Maria sebou trhne a posadí se. Odstrčí Willema a hrabe se z postele.

O chvílku později, zardělá a bez dechu, otevírá závoru u předního vchodu.

Stojí tam muž. Je malý a tmavý – má lesklé černé kudrnaté vlasy, modré oči a na hlavě sametový baret. „Jsem ohlášený,“ říká. „Přišel jsem malovat portrét.“

SOPHIA

Zralá hruška sama do ruky spadne.

JACOB CATS, *MORALITY*, 1632

„Ruku mám mít tady, na boku?“ Cornelis se potočí k malíři. Vypíná hrud' a druhou rukou svírá hůlku. Oblékl si brokátový kabát a nasadil černý vysoký klobouk; učesal si bradku a kníry navoskoval do špiček. Okruží má dnes bohaté a sněhobílé. Jeho hlava je oddělená od těla, jako by byla naservírovaná na podnosu. Cornelis se pokouší skrýt své vzrušení.

„Znáte rčení: *Proudící voda si vždycky cestu najde?* I když jsme nabílili kostely a zakázali, aby v nich byly svaté obrazy...“ nakloní hlavu svým směrem. „Tady se musím omluvit své ženě, protože ona je katolička – i když naše reformovaná církev se vzdala své patronace nad malíři; jejich talent prýští jinde a my z toho máme prospěch, protože malují náš běžný život s jasem a láskyplnou pozorností k detailu, který – aniž bych se rouhal – může hraničit s nadpozemskostí.“

Malíř zachytí můj pohled. Zvedne obočí a usměje se. Jak se opovažuje! Pohlédnu jinam.

„Paní, prosím, nehýbejte hlavou,“ napomene mě.

Maluje nás v manželově knihovně. Záclona je odhrnutá; do místnosti proudí sluneční zář. Svítí na manželovu skříňku s kuriozitami – zkamenělinami, figurínami, lasturou loděnky posazenou na stříbrném podstavci. Na stole pokrytém tureckým kobercem spočívají glóbus, váhy a lidská lebka. Glóbus představuje živnost mého manžela, protože je obchodník. Vlastní sklad v přístavu; dováží obilí z Baltu a vzácná koření z Orientu. Posílá lodě naložené látkami do zemí, které jsou daleko za mým malým obzorem. Rád staví na odiv své bohatství, ale také, jako dobrý kalvinista, pokorně přijímá pomíjivost pozemských statků – proto ty váhy, na vážení našich hříchů o soudném dni; proto ta lebka. *Marnost nad marnost, všechno jen marnost*. Chtěl si položit ruku na lebku, ale malíř ho upravil do jiné pózy.

Cornelis hovoří. Koutkem oka vidím, jak se jeho bradka na okružích pohybuje nahoru a dolů jako žluté chlupaté zvířátko. V duchu si přeji, aby přestal. „Mám štěstí, jakého bohatství a společenského postavení jsem svým úsilím dosáhl.“ Odkáše si. „Avšak mé největší štěstí je v tom, že vlastním klenot, vedle něhož rubíny ztrácejí svůj lesk – svou drahou Sophii. Neboť mužovou největší radostí a útěchou je šťastný domov, kde může zapomenout na své denní lopocení a najít mír a odpočinek u krbu a těšit se z pozorností své milující manželky.“

Ozve se tlumené zachechtání. Malíř dusí svůj smích. Znovu se na mě zadívá zpoza malířského stojanu; cítím jeho oči, přestože moje jsou upřené na zeď. Nesnáším ho.

A má být hůř. „Mým jediným zármutkem je, že nám dosud nebylo dopřáno slyšet cupitání dětských nožek, ale to se, doufám, ještě napraví.“ Manžel se uchechtne. „Neboť i když mé listy jsou již uschlé, míza stále stoupá.“

Ne! Jak to mohl říct? Malíř opět zachytí můj pohled. Usmívá se, v jeho úsměvu září bílé zuby. Prohlíží si mě odshora dolů, svléká mě očima. Mé šaty mizí a já před ním stojím nahý.

Chci umřít. Rudnu po celém těle. Proč to děláme? Jak mohl Cornelis něco takového říct? Je to tím vzrušením, že si nechává malovat portrét – ale jak nás jen mohl tak zesměšnit?

Malíř mě pozoruje zpoza svého stojanu. Jeho modré oči se zavrtávají do mé duše. Je to malý šlachovitý muž s nepoddajnými černými vlasy. Hlavu má natočenou ke straně. Snažím se na něj hledět lhostejně, když vtom si uvědomím – on se nedívá na mě. Dívá se na uspořádání, které má malovat. Utírá štětec do hadru a mračí se. Jsem jen předmět – hnědé vlasy, bílý krajkový límec a modré šaty z měňavého hedvábí.

To mě dráždí. Nejsem přece skopová pečeně! Buší mi srdce; točí se mi hlava, cítím se zmatená. Co se to se mnou děje?

„Jak dlouho to ještě bude trvat?“ ptám se chladně.

„Jste už unavená?“ Malíř ke mně přikročí a podává mi kapesník. „Není vám dobře?“

„Je mi naprosto dobře.“

„Celé dopoledne jste popotahovala.“

„Jsem jen nachlazená. Chytila jsem to od služky.“ Nechci použít jeho kapesník. Vytahuji svůj vlastní a jemně si jím otírám nos. Malíř ke mně přistoupí blíže; cítím lněný olej a tabák.

„Nejste asi moc spokojená, že?“ ptá se.

„Jak to myslíte, pane?“

„Myslím – nejste spokojená, protože stojíte.“ Přitáhne židli. „Sedněte si sem. Když dám jinam tohle... a tohle...“ Posune stůl. Rychlými pohyby přestavuje nábytek. Posune glóbus ke straně a couvne, prohlíží si to. Pracuje s naprostým soustředěním. Hnědou vestu má potřísněnou barvami.

A pak si přede mnou klekne. Zatáhne za okraj mých šatů a odhalí špičku mé boty. Sundá si baret a škrábe se na hlavě. Dívám se na jeho kudrny. Sedí na patách, dívá se na mou nohu a pak ji vezme do ruky. Posune ji trošku doprava, položí ji na podložku a srovná mi záhyby na sukni. „Žena jako vy si zaslouží být spokojená,“ pronese tiše.

Vrátí se ke stojanu. Říká, že přijde na tři sezení a plátno dokončí ve svém ateliéru. Teď hovoří můj manžel, vypráví malíři o svém známém, o příteli vrchního sudího, který přišel na moři o loď a s ní o velké jmění. Loď potopili Španělé. Cornelisův hlas se ozývá zdálky. Sedím vedle něho. Pod bavlněnou košilí se mi vzdouvají ňadra; pod spodničkou mě pálí stehna. Stahuje se mi hrdlo, pálí mě ušní lalůčky, cítím, jak ve mně pulzuje krev. Mé tělo třeští, musím mít horečku. Proto jsem rozbolavělá touhou, proto se cítím těžká a zároveň lehká jako pírko.

Malíř pracuje. Šlehne po mně pohledem a zase se vrací k plátnu. Maluje a já cítím, jak mě na kůži hladí jeho štětec

Jsem v posteli se svými sestrami. Mám pevně zavřené oči, protože vím, že tam je a pozoruje mě. Mezi zuby se mu kmitá rudý jazyk. Jestli oči otevřu, bude vedle mé postele sedět vlk. Svírá se mi srdce. Odříkávám růženec... *Zdravas Maria, matko boží...* Už cítím na tváři jeho horký, silný dech. Přikrývám si rukama svá pučící ňadra. Odříkávám modlitbu rychleji a přeji si, aby přišel blíž.

MARIA

*Povinnost káže mi pracovat,
však Láska nedá mi klid,
na práci nemám ani pomyslení.
Mé myšlenky jsou živeny Láskou,
Láska živí mé myšlenky
a v boji proti tomu jsem bezmocný.
Všechno, co dělám, je proti mé vůli a přání,
neboť ty, nepokojná Lásko, máš nade mnou moc,
jsi má paní.*

J. H. KRUL, 1644

„**M**iluju ho. Když se mě dotkne, rozechvěju se po celém těle. Když se na mě podívá, podlamují se mi kolena.“ Maria se se zavřenýma očima opírá o prádelník. „Já jsem tak šťastná, že snad prasknu. Ach, paní, budu ho milovat navždy a pořád a budeme mít šest dětí, protože jsem dneska ráno jedla jablko ve stejnou dobu, kdy jsem na něj myslela, a když jsem vyplivla jádýrka, bylo jich šest!“

Maria si tiskne prostěradlo k nadrům. Neměla v úmyslu se přiznat, ale slova se sama vyhrnula ven. Nemá nikoho, komu by to mohla říct, mimo svou paní; ta je její jediná důvěrnice,